

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XXXV

Уређивачки одбор:

*др Ирена Грицкат, др Милка Ивић, др Павле Ивић, др Радослав Катичић, Блаже
Конески, др Тине Логар, др Александар Младеновић, др Асим Пецо,
др Митар Пешикан, др Живојин Станојчић*

Главни уредник

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1979

О „ПОСЕСИВНОМ ПРИДЕВУ” ЗЯТНИНОВ У РУСКОМ ЈЕЗИКУ

1. Посесивни придев „зятнинов” наводе ауторитативни лексикографски извори.

(1) *Речник руској језика* у редакцији А. А. Шахматова од именице *зять* даје четири посесивна придева: *зятевъ*, *зятній*, *зятнинъ* и *зятниновъ*. Значење првих двају дефинише се на исти начин („принадлежачій зятю”), *зятнинъ* се семантички упућује на *зятевъ* („то же, что зятевъ”), а *зятниновъ* — на *зятнинъ*:

ЗЯТНИНОВЪ, а, о. То же, что зятнинъ.
Да ужель, ужель свѣтъ? что ужели заря?
Да пора со двора со зятнинова,
Что пора съ терема изъ сестринова!

Кур. (ВНП. Собол. III, 130).¹

(2) Посесивни придев „зятниновъ” евидентира Картотека руског језика XI—XVII в. (у Институту за руски језик АН СССР-а) и поткрепљује га само једним примером, истим који је наведен у *Речнику руској језика* у редакцији А. А. Шахматова.

(3) Истим примером посесивни придев „зятнинов” потврђује и *Речник руских народних говора* (само га даје новим правописом):

ЗЯТНИНОВ, а, о. То же, что зятнин. Да ужель, ужель свет? Что ужели заря? Да пора со двора со зятнинова, Что пора с терема зи сестринова! Курск., Соболевский.²

2. Пример који је трипут — у два речника и у једној картотеци — послужио као потврда, и то једина, постојања посесивног придева „зятнинов” узет је из народне песме забележене у Курској губернији *Ой, за рѣчкою хмѣль, за бистрою хмѣль*.³

¹ *Словарь русского языка составленный вторымъ отдѣленіемъ Императорской Академіи Наукъ*. Т. 2. Е-Ж-З. СПб., 1907, стлб. 2964.

² *Словарь русских народных говоров*. Вып. 12. Л., „Наука”, 1977, стр. 51.

³ *Великорусскія народныя пѣсни*. Изданы профессоромъ А. И. Соболевскимъ. Т. III. СПб., 1897, стр. 130.

Из примера и из његове лексикографске обраде следе претходни закључци:

Прво. Из генитива сингулара „двора зятнинова” руски лексикографи су извели номинатив сингулара *зятнинов двор.

Друго. Посесивни придев „зятнинов” сведочио би да је у неком периоду историје руског језика или у неком дијалекту постојао сложени посесивни суфикс *-инов*.

Треће. Ако се из стиха „Да пора со двора со зятнинова” изводи посесивни придев *зятнинов, с истим правом би се из наредног стиха „Что пора с терема из сестринова” (такође генитив сингулара!) могао извести посесивни придев *сестринов. А то би опет значило да је у руском језику постојао и сложени посесивни суфикс *-инов*.

3. Од именице *зять* у споменицима које обухвата Картотека староруског језика XI—XIV в. (у Институту за руски језик АН СССР-а у Москви) није забележен посесивни придев. А у Картотеци руског језика XI—XVII в. забележили смо посесивни придев изведен суфиксом *-(e) њ* < *ьѣ*:

<...> гласъ *зятень* и гласъ *невѣстинъ* <...> Библ. Генн., Вар. II, 23. 1499

Словенски суфикс *-ьѣ* је сложени суфикс и настао је додавањем посесивног суфикса *-ѣ* некадашњем посесивном суфиксу *-ѣѣ*. Настанак суфикса *-ьѣ*, по проф. Бошковићу, резултат је, прво, потребе да се ранији посесивни суфикс *-ѣѣ* функционално појача, и друго, суфиксалног узуса дате епохе.⁴

Употреба посесивних придева типа *зятень* < *зѣѣѣ* у XVIII веку била је још обична:

Я и мать, сестра и зять весьма тому рады. И вы усмотрите изъ письма *зятня*, что и онъ совѣтуеъ. Псм² Румянц. 11

Августа 11 дня внука Мария *зятня* Бориса Григорьевича Сонцова дочь <...> скончалась. Ж. Анненк. 731

Промене којима су током историје руског језика били обухваћени посесивни придеви и придеви уопште нису мимоишле ни придеве изведене посесивним суфиксом *-ьѣ*.

С једне стране, ови придеви су добијали наставке сложене придевске промене и шире, односно и квалитативно значење. Тако смо од некадашњег посесивног придева *зятень* (генитив *зятня*) добили придев *зятний*:

⁴ Радосав Бошковић, *Сѣврословенска adjectiva possessiva на ѣѣ*, Наш језик, н. с., 1973, XIX, св. 4—5, стр. 265—272.

Зятнее имѣніе. Зятній братъ тещѣ свать. САР¹ III, 177

Живодраловъ не хочеть зятняго пира прогулять <...> Жив. 1772, 345

С друге стране, за изражавање индивидуалне припадности суфикс *-ьнѣ* (<e>*нѣ*) је функционално појачан додавањем посесивног суфикса *-ин*. Тако је добијен нови сложени посесивни суфикс *-нин* и придеви типа *зятнин*:

Зятнина матъ. Зятнины деревни. Зятнина сестра своячинѣ сватья. САР¹ III, 178

Матъ <...> видя свою дочъ и домъ зятнинѣ въ надлежащемъ порядкѣ <...> рассказываетъ ей про жалобу ея мужа. Милорд 1782, 171.

У Картотеци руског језика XVIII в. (Институт за лингвистику у Лењинграду) и у Картотеци руског језика XI—XVII в. нашли смо следеће посесивне придеве изведене помоћу суфикса *-нин*: *братнин*, *мужнин*, *зятнин*, *девернин*, *сыновнин*, *дружнин* (од именица мушког рода); *матернин*, *дочернин*, *женнин* (од именица женског рода).

4. Поставља се питање: зашто је посесивни суфикс *-(e) нѣ* (<ьнѣ) функционално појачан суфиксом *-ин* и код именица мушког рода на сугласник? По нашем мишљењу, овде су била од утицаја два момента.

Прво. Посесивни придеви на *-ьнѣ* у староруском језику су били семантички хомогена група: градили су се од именица са значењем сродничко-породичних односа. У погледу именских основа од којих су се градили — посесивни придеви на *-ьнѣ* су били веома хетерогена група. У процесу сужавања употребе и губљења суфикса *-ьнѣ* велики је утицај имала конкуренција суфикса *-ин*. Суфикс *-ин* је најпре утицао на посесивне придеве од именица женског (и мушког) рода на *-а*, а касније се његов утицај проширио на целу групу.

Друго. Настанак суфикса *-нин* везан је за XVIII век, а то је преломни период у историји посесивних категорија у руском језику: стари систем посесивних категорија се распада, а нови систем је био већ формиран. Увелико је био отпочео процес потискивања и губљења из активне употребе посесивних придева на *-ов* и *-ин*. Суфикс *-ин* у односу на суфикс *-ов* жилавије се одржавао, и у савременом језику он има ширу употребу. Суфикс *-ин* је у XVIII веку још био толико жив да је функционално појачао суфикс *-ьнѣ* и од именица мушког рода на сугласник.

5. Псковски обласни речник показује да је био могућ и другачији развој: да суфикс *-ев* функционално појача стари посесивни суфикс *-ьнѣ*: *братнев* (од *братнѣ*?) и *братнеев* (од *братнѣи*). Тако су били формирани посесивни суфикси *-нев* и *-неев*. Исти речник даје и посесивне придеве *братнѣи*, *братнѣи* и *братнин*:

- а) *-ńev*: братнева жэна, братнева усадба;
- б) *-ńejev*: братнееф малец;
- в) *-ń(ij)*, *-(e)ń*: братняя жонка, изба братняя; братни жоны;
- г) *-ń(uj)*: братняя дети;
- д) *-ńin*: братьнина жэна.⁵

6. Шта би у историјском смислу значео посесивни придев *зятнинов и суфикс *-ńinov*? Само једно: да је почела да слаби посесивна функција суфикса *-ńin* (и *-in*) и да га је функционално појачао суфикс *-ov*. То би опет значило да је посесивни суфикс *-ov* у неком периоду историје руског језика (после настанка придева типа *зятнин*) био продуктивнији и да је имао јачу посесивну функцију од суфикса *-in*. У сложеној историји посесивних суфикса у руском језику таквог периода није било.

Како онда објаснити придев „зятнинов” у руској лексикографији?

Лексикографи су придев „зятнинов” исконструисали на основу погрешне интерпретације текста. У стиху „Да пора со двора со зятнинова” *зятнинова* је фонетски написан облик генитива сингулара придевске промене посесивног придева *зятнин* (написан савременим правописом: *зятниного*). А *сестринова* (по савременом правопису: *сестриного*) је генитив сингулара придевске промене посесивног придева *сестрин*.

У поменутој песми *Ой, за рѣчкою хмѣль, за быстрою хмѣль* у издању А. И. Собољевског на један начин су написани облици генитива сингулара придева *яровой, молодой, дорогой, родной*, а на други — исти облици посесивних придева *зятнин, сестрин*:

Нарвала бѣ я хмѣлю, хмѣлю яроваго,
Наварила бѣ пива, пива молодаго,
Позвала бѣ я гостя, гостя дорогаго,
Гостя дорогаго — своего братца роднаго.

< . . . >

„Да ужель, ужель свѣтъ? что ужели заря?
Да пора со двора со зятнинова,
Что пора съ терема изъ сестринова!”⁶

Ова правописна недоследност могла је навести руске лексикографе да погрешно интерпретирају облик *зятнинова*. Да није и издавач *Великоруских народних песама* (професор А. И. Собољевски) у наведеним стихо-

⁵ *Псковский областной словарь с историческими данными*. Вып. 2. [Л., Изд. Ленинградского университета, 1973, стр. 151.

⁶ В. нап. З. Собољевски је ову песму узео из једне раније публикације: „Нѣсколько русскихъ пѣсенъ” и „Остатки боярскихъ пѣсенъ” Кохановской (*Русская беседа* 1860 года). Нисмо успели да проверимо ортографију облика генитива сингулара придева који нас интересују у овој публикацији.

вима прочитао посесивне придеве *зятчинов, *сестринов? Правописна интерпретација облика као да упућује на такав закључак. У речнику дијалектизама на крају књиге (*Словарь мѣстныхъ словъ*) Соболевски, међутим, не наводи ове придеве.⁷

ИЗВОРИ

а) Картотека руског језика XI—XVII века

- Библ. Генн. Книги ветхого и нового завета. Писаны в 1499 г. в Новгороде, при дворе архиеп. Геннадия. — Рукоп. Гос. исторического музея, М., Син., № 915
- Милорд Повесть о приключении английского милорда Георга и о Бранденбургской маркграфине Фридерике Луизе. СПб., 1782

б) Картотека руског језика XVIII века

- Ж. Анненк. Анненков, И. П. Журнал курского помещика володимерского драгунского полку капитана Ивана Петрова сына Анненкова с 1745 [по 31 дек. 1766 г.] — Материалы по истории СССР, т. V, М., 1957
- Жив. Живописец, еженедельное на 1772 г. сочинение. Ч. 1—2. СПб., 1772—1773
- Псм² Румянц. Письма графу П. А. Румянцеву от его родителей. 1745—1768 гг. СПб., 1900
- САР¹ Словарь Академии Российской ... Ч. I—VI. СПб., 1789—1974

Радмилу Маројевић

⁷ Грешку не понављају састављачи *Псковској обласној речника* (в. нап. 5), који облик *братънинава* у примеру „Приёмъшы — у каѡ дитѣй нѣ была — братънинава или сѣстринава рябѣнка [брали]” наводе као илустрацију за посесивни придев **брѣтнин**.

Резюме

Радмило Мароевич

**О „ПРИТЯЖАТЕЛЬНОМ ПРИЛАГАТЕЛЬНОМ“ ЗЯТНИНОВ
В РУССКОМ ЯЗЫКЕ**

Притяжательное прилагательное „зятнинов“ находим в *Словаре русского языка* под ред. А. А. Шахматова (т. 2, СПб., 1907), картотеке *Словаря русского языка XI—XVII вв.* в Москве, *Словаре русских народных говоров* (вып. 12, Л., 1977). Во всех этих лексикографических трудах слово *ЗЯТНИНОВ* иллюстрируется одним и тем же примером: „Да ужель, ужель свет? Что ужели заря? Да пора со двора со зятнинова, Что пора с терема из сестринова!“ (*Великорусские народные песни*, изданы А. И. Соболевским, т. III, СПб., 1897, стр. 130).

В единственном примере, которым доказывается существование прилагательного „зятнинов“ в русском языке, формы *зятнинова* и *сестринова* представляют собой местоименные формы родительного падежа единственного числа притяжательных прилагательных *зятнин*, *сестрин* (по современной орфографии: *зятниного*, *сестриного*).

В статье также рассматривается вопрос о возникновении суффикса *-нин* притяжательных прилагательных.